

ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF COUNTERACTING THE INVESTIGATION OF ORGANISED CRIMINAL ACTIVITY

Кіліміченко С.О., аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена комплексному науковому аналізу сутності поняття протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності як складного, багаторівневого та системного соціально-правового явища. Обґрунтовується положення про те, що протидія розслідуванню в умовах організованої злочинності не є випадковою або вторинною реакцією на діяльність правоохоронних органів, а виступає внутрішньо необхідним елементом механізму злочинної діяльності, спрямованим на забезпечення стабільності, адаптивності та тривалого функціонування злочинних структур. Акцентується увага на трансформації протидії розслідуванню з сукупності окремих протиправних дій у самостійний напрям організованої злочинної активності, що має власну структуру, функціональне призначення та закономірності реалізації.

У статті розкривається системний характер протидії розслідуванню, яка охоплює докримінальну, кримінальну та посткримінальну поведінку учасників організованих злочинних угруповань і тісно інтегрується у загальний механізм злочинної діяльності. Доводиться, що заздалегідь спланований і прогнозований характер протидії дозволяє злочинним організаціям діяти випереджально, мінімізуючи ефективність слідчих заходів та створюючи для правоохоронних органів умови постійного реагування на змінну тактичну обстановку. Значну увагу приділено аналізу колективної природи протидії, що зумовлює функціональну диференціацію ролей між учасниками злочинних структур і суттєво ускладнює викриття та доказування протиправного впливу на кримінальне провадження.

Особливе місце в роботі відведено характеристиці інформаційного, психологічного та корупційного компонентів протидії розслідуванню. Показано, що використання інформаційної асиметрії, психологічного тиску та корупційних зв'язків дозволяє організованій злочинності маскувати протиправну діяльність під формально законні процедури, зловживати процесуальними правами та впливати на прийняття процесуальних рішень. Окремо розглянуто проблему відмежування протиправної протидії від законної реалізації права на захист, що в умовах організованої злочинності набуває особливої складності та створює значні виклики для правозастосовної практики.

Зроблено висновок, що протидія розслідуванню організованої злочинної діяльності повинна розглядатися як самостійний об'єкт криміналістичного пізнання, аналіз якого має важливе теоретичне та прикладне значення для розроблення ефективних методик розслідування, прогнозування поведінки злочинних організацій і підвищення результативності боротьби з організованою злочинністю в цілому.

Ключові слова: протидія розслідуванню, організована злочинна діяльність, організована злочинність, механізм злочину, криміналістика, кримінальний процес, зловживання процесуальними правами, корупція, психологічний вплив, інформаційна асиметрія, кримінальне переслідування.

The article is devoted to a comprehensive scientific analysis of the essence of the concept of counteracting the investigation of organised criminal activity as a complex, multi-level and systemic socio-legal phenomenon. It substantiates the position that countering investigations in the context of organised crime is not a random or secondary reaction to the activities of law enforcement agencies, but is an internally necessary element of the mechanism of criminal activity aimed at ensuring the stability, adaptability and long-term functioning of criminal structures. Attention is focused on the transformation of countering investigations from a set of individual illegal actions into an independent direction of organised criminal activity, which has its own structure, functional purpose and patterns of implementation.

The article reveals the systematic nature of countering investigations, which covers pre-criminal, criminal and post-criminal behaviour of members of organised criminal groups and is closely integrated into the overall mechanism of criminal activity. It is argued that the pre-planned and predictable nature of counteraction allows criminal organisations to act proactively, minimising the effectiveness of investigative measures and creating conditions for law enforcement agencies to constantly respond to a changing tactical situation. Considerable attention is paid to the analysis of the collective nature of counteraction, which leads to functional differentiation of roles among members of criminal structures and significantly complicates the exposure and proving of unlawful influence on criminal proceedings.

A special place in the work is given to the characterisation of the informational, psychological and corruptive components of countering investigations. It is shown that the use of informational asymmetry, psychological pressure and corruptive connections allows organised crime to mask illegal activities under formally legal procedures, abuse procedural rights and influence procedural decisions. The problem of distinguishing between unlawful obstruction and the lawful exercise of the right to defence is considered separately, which in the context of organised crime becomes particularly complex and poses significant challenges for law enforcement practice.

It was concluded that counteracting the investigation of organised criminal activity should be considered as an independent object of criminalistic knowledge, the analysis of which has important theoretical and practical significance for the development of effective investigation methods, forecasting the behaviour of criminal organisations and improving the effectiveness of the fight against organised crime in general.

Key words: obstruction of justice, organised crime, organised criminal activity, crime mechanism, criminalistics, criminal proceedings, abuse of procedural rights, corruption, psychological influence, information asymmetry, criminal prosecution.

Проблематика протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності справедливо належить до числа найбільш складних, багатоаспектних і концептуально насичених проблем сучасної криміналістики, кримінального процесу та кримінології, оскільки вона відображає не просто окремі труднощі правозастосовної практики, а якісно новий рівень системного конфлікту між державою та злочинністю. Цей конфлікт має глибинний характер і виходить за межі протистояння окремого злочинця та правоохоронного органу, трансформуючись у протистояння двох організованих систем, кожна з яких володіє власними ресурсами, стратегіями та механізмами адаптації. У такому контексті розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями, не може

розглядатися як стандартна процесуальна діяльність, оскільки воно відбувається в умовах активного, цілеспрямованого та тривалого протидіяння, що суттєво впливає на хід і результати кримінального провадження.

На відміну від традиційного уявлення про злочин як разову, локалізовану у часі та просторі подію, організована злочинна діяльність являє собою тривалий, структурований і самовідтворюваний процес, що охоплює підготовку, безпосереднє вчинення злочинів, їх приховування, легалізацію злочинних доходів та нейтралізацію правоохоронного впливу. У межах такого процесу протидія правоохоронним органам виступає не факультативним або допоміжним елементом, а внутрішньо необхідною умовою збереження, стабільності та розвитку злочинної

організації. Без ефективної протидії розслідуванню організована злочинність втрачає здатність до тривалого існування, що зумовлює особливу увагу злочинних структур до формування та вдосконалення відповідних механізмів.

Саме тому розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями, майже завжди супроводжується активною, цілеспрямованою та багаторівневою протидією, яка охоплює як безпосередні слідчі дії, так і ширший соціально-правовий контекст. Така протидія істотно впливає на можливість встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, ускладнюючи процес доказування, спотворюючи інформаційну картину події злочину та створюючи додаткові процесуальні й тактичні бар'єри для слідства і суду. У результаті ефективність кримінального переслідування значною мірою залежить від здатності правоохоронних органів своєчасно виявляти, аналізувати та нейтралізувати ці прояви протидії [1].

Організована злочинність у сучасному розумінні постає як складна соціальна система, що має власну ієрархію, внутрішні правила поведінки, механізми координації дій, систему санкцій і заохочень, а також розгалужені засоби самозахисту. У межах цієї системи протидія розслідуванню виконує функцію своєрідного захисного механізму, спрямованого на збереження цілісності та стабільності злочинної структури, мінімізацію ризиків кримінального переслідування її учасників і забезпечення безперервності протиправної діяльності. Така функція має стратегічний характер і реалізується незалежно від конкретного кримінального провадження, оскільки орієнтована на довгострокову перспективу існування злочинної організації.

У цьому сенсі протидія розслідуванню не обмежується реакцією на окремі слідчі дії або процесуальні рішення, а виступає формою стратегічного управління кримінальними ризиками. Вона ґрунтується на систематичному аналізі правоохоронної практики, вивченні типових тактичних прийомів слідства, прогнозуванні можливих дій державних органів та цілеспрямованому використанні проталин і вразливих місць правової системи [2]. Такий підхід дозволяє організованим злочинним угрупованням не лише реагувати на діяльність правоохоронних органів, а й значною мірою формувати умови, у яких ця діяльність здійснюється.

Сутність протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності не може бути зведена до сукупності окремих протиправних дій, таких як знищення речових доказів, підкуп свідків або тиск на слідчого. Подібне зведення спрощує наукове розуміння проблеми та не дозволяє розкрити її системний характер. У межах організованої злочинності протидія розслідуванню формується як самостійний напрям діяльності, що має власну внутрішню структуру, функціональне призначення та відносно автономні механізми реалізації. Вона включає планування, координацію, розподіл ролей і контроль за виконанням відповідних заходів, що свідчить про її високий рівень організованості.

Протидія розслідуванню охоплює докримінальну, кримінальну та посткримінальну поведінку учасників злочинної організації та органічно інтегрується у загальний механізм злочинної діяльності. Уже на стадії підготовки злочину можуть закладатися елементи майбутньої протидії, зокрема шляхом вибору способів учинення, що мінімізують слідову інформацію, залучення осіб, менш уразливих для правоохоронного впливу, або використання складних фінансових і корпоративних схем. На посткримінальній стадії ці елементи доповнюються активними заходами з дезінформації, тиску та маскування.

Особливістю протидії розслідуванню є її заздалегідь спланований і прогнозований характер. У багатьох організованих злочинних угрупованнях ще на етапі підготовки злочину розробляються докладні сценарії поведінки на

випадок викриття, визначаються потенційні слідчі версії, можливі джерела доказів і конкретні способи їх нейтралізації або дискредитації. Такий підхід дозволяє злочинним структурам діяти випереджально, значною мірою зменшуючи ефективність слідчих заходів і створюючи для правоохоронних органів ситуацію постійного реагування, а не проактивного контролю над розвитком кримінального провадження [3].

Системний характер протидії розслідуванню зумовлюється також колективною природою організованої злочинної діяльності. На відміну від одиничних злочинців, члени злочинних організацій діють у межах чітко визначеного та ієрархічно впорядкованого розподілу ролей, що поширюється і на сферу протидії слідству. Одні учасники спеціалізуються на приховуванні слідів злочину та знищенні доказів, інші – на впливі на свідків або потерпілих, треті – на встановленні та підтриманні корупційних зв'язків, четверті – на інформаційному забезпеченні та дезінформації. Така функціональна диференціація не лише підвищує ефективність протидії, а й значно ускладнює її викриття, оскільки окремі елементи можуть виглядати розрізненими та не пов'язаними між собою.

Інформаційний компонент протидії розслідуванню відіграє особливо важливу роль у сучасних умовах розвитку цифрових технологій і зростання обсягів оброблюваної інформації. Організовані злочинні структури приділяють значну увагу систематичному збиранню відомостей про діяльність правоохоронних органів, особливості організації слідчої роботи, процесуальні повноваження слідчих і прокурорів, а також персональні характеристики конкретних посадових осіб. Отримана інформація використовується для вибору оптимальної тактики протидії, прогнозування слідчих дій і визначення найбільш ефективних способів впливу. У результаті правоохоронні органи нерідко опиняються у ситуації інформаційної асиметрії, коли злочинна організація володіє значно більшим обсягом відомостей про слідство, ніж слідство – про внутрішню структуру та плани злочинної спільноти.

Психологічний аспект протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності є одним із найменш формалізованих, але водночас одним із найбільш ефективних. Залучення, маніпуляція, створення атмосфери страху, демонстрація безкарності та впливу є потужними інструментами, що застосовуються щодо свідків, потерпілих, експертів і навіть представників правоохоронних органів [4]. Особливістю такого впливу є його латентний характер, що суттєво ускладнює фіксацію та доказування. Психологічна протидія часто реалізується через непрямі сигнали, соціальний тиск або використання авторитету злочинної організації у певному соціальному середовищі, формуючи у потенційних учасників кримінального провадження стійке небажання співпрацювати зі слідством.

Корупційна складова протидії розслідуванню є ще одним ключовим елементом, що визначає її сутність і підвищує суспільну небезпечність цього явища. Організована злочинність системно використовує корупційні зв'язки для отримання службової інформації, блокування слідчих дій, впливу на прийняття процесуальних рішень або створення умов для уникнення кримінальної відповідальності. У таких випадках протидія розслідуванню маскується під законну діяльність державних органів або реалізацію процесуальних прав, що суттєво ускладнює її викриття, доказування та належну правову оцінку.

З процесуальної точки зору протидія розслідуванню часто проявляється у формі зловживання процесуальними правами. Подання численних клопотань, ініціювання необґрунтованих експертиз, систематичне оскарження законних рішень слідчого або прокурора використовується як інструмент затягування розслідування, виснаження ресурсів правоохоронної системи та створення процесуальних перешкод. Формально такі дії можуть від-

повідати вимогам кримінального процесуального закону, однак у своїй сукупності вони спрямовані на досягнення неправомірної мети – перешкодження ефективному, своєчасному та повному розслідуванню.

Складність проблеми протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності полягає також у необхідності чіткого відмежування протиправної протидії від законної реалізації права на захист. Організовані злочинні угруповання активно використовують правові інструменти, залучаючи професійних захисників для формування складних, багатоетапних процесуальних стратегій [5]. У таких умовах межа між правомірною процесуальною поведінкою та зловживанням правами стає надзвичайно тонкою, що створює серйозні виклики для правозастосовної практики та вимагає від суб'єктів кримінального провадження високого рівня професійної та етичної підготовки.

У криміналістичному вимірі протидія розслідуванню організованої злочинної діяльності повинна розглядатися як невід'ємний елемент механізму злочину, що має самостійне пізнавальне значення. Аналіз форм, способів і закономірностей протидії дозволяє не лише глибше зрозуміти

характер злочинної діяльності, а й прогнозувати подальшу поведінку злочинної організації, визначати найбільш уразливі ланки її структури та розробляти ефективні тактичні й методичні рішення. У цьому сенсі протидія розслідуванню виступає важливим джерелом криміналістичної інформації, використання якої може суттєво підвищити ефективність боротьби з організованою злочинністю.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що сутність поняття протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності полягає у системній, цілеспрямованій та багаторівневій діяльності суб'єктів організованої злочинності, спрямованій на ускладнення, дезорганізацію або нейтралізацію процесу кримінального переслідування шляхом використання кримінальних, процесуальних, психологічних, корупційних та інформаційних засобів. Таке розуміння дозволяє розглядати протидію розслідуванню як самостійний об'єкт наукового дослідження та як один із ключових елементів механізму організованої злочинної діяльності, що має фундаментальне значення для розвитку криміналістичної теорії та вдосконалення правозастосовної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чаплинський К.О., Мінка П.Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями: навчальний посібник. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. 225 с.
2. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): дис. ... кандидати юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2003. 238 с.
3. Ромців О.І. Розвиток теорії протидії розслідуванню злочинів (сучасний період). *Держава та регіони*. Серія Право. 2021. № 1. С. 161–164.
4. Гончаренко В.Г. Сокиран Ф.М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. Київ. 1994. 45 с.
5. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія. Вид. 2-е, перероб. та доп. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 343 с.